

ประวัติอำเภอเขมราฐ

อำเภอเขมราฐเดิมมีฐานะเป็นเมือง และเป็นเมืองที่มีบทบาทสำคัญต่อเมืองอื่นๆ ในภูมิภาคนี้พอสมควรเพราะเป็นเมืองที่เทียบได้กับหัวเมืองเอก ขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร มิได้ขึ้นกับเมืองอุบลราชธานีเช่นเมืองอื่นๆ นอกจากนั้นเมืองเขมราฐยังมีเมืองขึ้นอีกหลายเมือง เช่น เมืองอำนาจเจริญ เมืองคำเขื่อนแก้ว เป็นต้น

สำหรับการตั้งเมืองเขมราฐ ปรากฏเอกสารที่เป็นหลักฐานว่าใน พ.ศ. 2357 ซึ่งเป็นปีเดียวกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าตั้งเมืองยโสธรขึ้น อุปฮาด (กำ) ซึ่งเป็นอุปฮาดเมืองอุบลราชธานี ไม่พอใจที่ทำราชการกับพระพรหมราชวงศา (ท้าวทิศพรหม) เจ้าเมืองอุบลราชธานีคนที่ 2 จึงอพยพไพร่พลไปหาทำเลที่เหมาะสมตั้งเมืองขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นการสนองพระบรม ราชโบายในการตั้งเมืองขึ้นใหม่ในช่วงระยะเวลานั้นๆ ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านโคกกงพะเนียง ขึ้นเป็นเมืองเขมราฐธานีขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2357 พร้อมทั้งโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้อุปฮาด (กำ) เป็นพระเจ้าเทพวงศาเมือง

ตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมืองเขมราฐมีความสำคัญ และขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานครตลอดมา ครั้นถึง พ.ศ. 2371 เมื่อเสร็จสิ้นสงครามปราบกบฏเจ้าอนุแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าให้เมืองโขงเจียม ซึ่งเคยขึ้นตรงต่อเจ้าเมืองจำปาสัก มาขึ้นตรงต่อเมืองเขมราฐ เป็นผลให้เมืองเขมราฐมีบทบาทมากขึ้น เมื่อโปรดเกล้าให้ตั้งเมืองคำเขื่อนแก้วในปี พ.ศ. 2388 เมืองอำนาจเจริญในปี พ.ศ. 2401 ก็โปรดเกล้าให้ขึ้นตรงต่อเมืองเขมราฐเช่นกัน

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมีการปรับปรุงการปกครองส่วนภูมิภาคครั้งใหญ่ เพื่อให้บังเกิดผลตามที่กำหนดใน “พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116” มณฑลอีสานถูกแบ่งออกเป็น 8 บริเวณ สำหรับเมืองอุบลราชธานีที่อยู่ 3 เมือง คือเมืองอุบลราชธานี เมืองเขมราฐ และเมืองยโสธร แต่ละเมืองมีพื้นที่ขึ้นตรงหลายอำเภอดังที่ปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2445 เมืองเขมราฐมีพระเขมรัฐเดชธนรักษ์ (คำบุ) เป็นผู้ว่าราชการเมือง และมีอำนาจอยู่ในปกครอง 6 อำเภอ คือ อำเภออุทัยเขมราฐ อำเภอประจิมเขมราฐ อำเภออำนาจเจริญ อำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอโขงเจียม และอำเภอวารินชำราบ อันแสดงให้เห็นว่าเมืองเขมราฐ ยังเป็นเมืองที่มีความสำคัญมาก

ต่อมาใน พ.ศ. 2452 ได้มีการปรับปรุงการปกครองภายในบริเวณเมือง
อุบลราชธานีอีกครั้งหนึ่ง เมืองเขมราฐถูกลดฐานะเป็นอำเภอ และรวมอำเภออุทัย
เขมราฐ และอำเภอประจิมเขมราฐ เข้าด้วยกันเป็นอำเภออุทัยเขมราฐขึ้นกับเมืองยโสธร
แต่ก็ยังเป็นบริเวณอุบลราชธานีอยู่เหมือนเดิม

ในราชการพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการแยกมณฑลอีสาน
ออกเป็น 2 มณฑล คือ มณฑลอุบลราชธานี กับมณฑลร้อยเอ็ด เมื่อวันที่
9 เมษายน 2455 และมีการปรับปรุงให้เหมาะสม เมืองยโสธรถูกยกเลิกไป เมืองอุทัย
เขมราฐก็มีฐานะเป็นอำเภอขึ้นกับจังหวัดอุบลราชธานีตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าให้ตั้งบ้านกงพะเนียง ขึ้น
เป็นเมืองชื่อ “เมืองเขมราฐราชธานี” ขึ้นกับกรุงเทพมหานคร พร้อมกันนั้นได้ตั้งให้
อุปฮาด (กำ) เป็นเจ้าเมืองคนแรกในปี พ.ศ. 2357 แม้ว่าเมืองเขมราฐราชธานี จะเปลี่ยน
ชื่อเป็นเมืองเขมราฐในภายหลัง แต่ก็มีความหมายเดียวกันคือ “ดินแดนแห่งความเกษมสุข”
(ราชภรณ์) เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤตมีความหมายตรงกับ “รัฐ” หรือ “รัฐ” ซึ่งมา
จากภาษาบาลี หมายถึง แว่นแคว้น หรือดินแดนนั่นเอง ส่วน “เขม” เป็นคำมาจากภาษา
บาลี หมายถึง ความเกษมสุข ซึ่งหมายความว่าตรงกับ เกษม ที่มาจากภาษาสันสกฤต)

เมืองเขมราฐเปลี่ยนมาเป็นอำเภอเขมราฐ ขึ้นกับจังหวัดอุบลราชธานี เมื่อ
พ.ศ. 2452 โดยมีพระเกษมสำราญรัฐ เป็นนายอำเภอคนแรก อำเภอเขมราฐ ได้แบ่งเขต
การปกครองแยกเป็นอำเภอต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. อำเภอชานุมาน	จังหวัดอำนาจเจริญ	เมื่อปี	พ.ศ.2511
2. อำเภอโพธิ์ไทร	จังหวัดอุบลราชธานี	เมื่อปี	พ.ศ.2525
3. อำเภอนาตาล	จังหวัดอุบลราชธานี	เมื่อปี	พ.ศ.2537

1. ข้อมูลทั่วไปอำเภอเขมราฐ

อำเภอเขมราฐ เป็นอำเภอชั้น 2 และเป็นอำเภอชายแดน อยู่ในเขตการ
ปกครองของจังหวัดอุบลราชธานี มีที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด ระยะห่าง
จากตัวจังหวัดประมาณ 105 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานครเป็นระยะทางประมาณ
750 กิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 9 ตำบล 123 หมู่บ้าน มีประชากร จำนวน
77,599 คน แยกเป็นชาย 39,111 คน และหญิง 38,488 คน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม
เป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 85

2. อาณาเขตและพื้นที่

อำเภอเขมราฐ มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 526.75 ตารางกิโลเมตรและมี
อาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ จดแนวฝั่งแม่น้ำโขง บริเวณตรงข้ามเมืองสองคอนแขวงสะหวัน
เขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เป็น
แนวยาวตามลำน้ำโขง

ทิศตะวันออก จดแนวฝั่งแม่น้ำโขงบริเวณตรงข้ามเมืองคอนพะเพ็ง แขวงสาละ
วัน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และ
อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอนาตาล และอำเภอकुดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี
ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอปทุมราชวงศา และอำเภอชานุมาน จังหวัด
อำนาจเจริญ

3. ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอเขมราฐ มีสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงสลับเนินเขา ลักษณะ
เป็นดินร่วนปนทราย และมีสภาพเป็นดินเหนียวตาไหลเขา มีป่าไม้เบญจพรรณอยู่ทั่วไปเป็น
ลักษณะป่าโปร่ง มีแม่น้ำโขงไหลผ่านตามแนวชายแดนด้านทางทิศเหนือ และทิศ
ตะวันออกตลอดแนวประมาณ 43 กิโลเมตร